

РОЗДІЛ II

ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ДОРΟΣЛИХ

УДК 378.091.2

DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(25\).2024.42-51](https://doi.org/10.35387/od.1(25).2024.42-51)

Білик Вікторія Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Bilyk Viktoriia – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Educology and Innovative Pedagogy of the H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9823-6956>

E-mail: bilykvita@ukr.net

Цапко Алла Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Tsapko Alla – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Educology and Innovative Pedagogy of the H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5629-4448>

E-mail: alla.tsapko@hnpu.edu.ua

Ялліна Вікторія Леонідівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Yallina Viktoriia – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Educology and Innovative Pedagogy of the H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9987-8021>

E-mail: yallinavika@hnpu.edu.ua

ВИКЛАДАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ОРГАНІЗАЦІЯ КОМАНДНОЇ РОБОТИ

Анотація. Однією з компетенцій випускника, необхідність якої диктують сучасні освітні стандарти та вимоги ринку праці, є здатність

виконувати свою роль у колективі. При організації командної роботи студентів в умовах дистанційного навчання виникають проблеми управління діяльністю членів команди, відстеження результатів їх роботи, оцінки внеску кожного учасника в загальний результат. У статті розглядається поняття «команди», командні ролі, фактори, що впливають на організацію командної роботи, командотворення в освітніх закладах. Обґрунтовано необхідність спеціального навчання навичкам командної роботи в процесі групових завдань. Представлено авторський досвід взаємодії зі студентськими колективами в рамках аудиторної та позааудиторної роботи через командну роботу. Командна робота розуміється як ефективна спільна діяльність для досягнення цілей. Як професійна компетентність включає певні вміння та навички, які формуються поступово. Проаналізовано досвід використання активних методів навчання для розвитку командної роботи. Методи навчання, модерації та ігрова діяльність описані як пріоритетні для підготовки студентів до роботи в команді. Охарактеризовано та досліджено такі методи організації командної роботи, як метод проєктів та «мозковий штурм». Ігрові методи є як діагностичним, так і корекційним засобом, дозволяють виявити вже наявні вміння, активізувати поведінку учнів у потрібному напрямку та закріпити результат. Зазначено, що тренінгові заняття проводяться в декілька етапів, на кожному з яких вирішуються певні завдання: оцінюється поточний рівень розвитку компетентності, спільне виконання завдань, обговорюються результати роботи, рефлексія. Після виконання завдань було виявлено зміну ставлення учасників до командної роботи та підвищення рівня згуртованості та довіри.

Ключові слова: команда; командотворення; майбутні вчителі; методи навчання; педагогічні дисципліни.

**Bilyk Viktoriia,
Tsapko Alla,
Yallina Viktoriia**

TEACHING PEDAGOGICAL DISCIPLINES AT A HIGHER EDUCATION INSTITUTION: ORGANIZATION OF TEAMWORK

Abstract. Reforms taking place in the educational process of higher school impose new requirements on the quality of training students. One of the competencies of a graduate, the need for which is dictated by modern educational standards and labor market requirements, is the ability to fulfill his role in a team. During organization of the students' teamwork in a distance learning environment, the problems of managing the activities of team members, tracking work results, assessing the contribution of each participant to the overall result arise. The article deals with the concept of the team, the team roles, the factors that influence teambuilding, teambuilding in educational institutions. The necessity of special training in teamwork skills in the process of

group tasks is substantiated. The author's experience of interaction with student teams in the framework of classroom and extracurricular activities on team building is presented. Teamwork is understood as an effective joint activity to achieve goals. Teamwork as a professional competence includes certain skills and abilities that are being formed gradually. The article analyses the experience of using active training methods for the development of the competence «teamwork». The methods of training, moderation, and play are described as priorities for preparing students for teamwork. Such methods of teamwork organization as the method of project and «brainstorming» are characterized and studied. Game-based methods are both a diagnostic and corrective tool, they allow to identify already existing skills, activate the behaviour of students in the desired direction and consolidate the result. It is noted that training classes are conducted in several stages, on each of them certain tasks are being solved: the current level of competence development is evaluated, tasks are performed together, results are discussed, and an exercise is given to reinforce the skills. After completing assignments, the changes in the participants' attitude to teamwork and increase in the level of cohesion, trust, and involvement were revealed.

Key words: *team; team building; future teacher; teaching methods; pedagogical disciplines.*

Постановка проблеми, її актуальність. Сучасні умови розвитку суспільства висувають перед системою вищої освіти нові вимоги до компетенцій випускників, розробки й надання якісного освітнього продукту, який забезпечив би новому поколінню здатність до успішної професійної діяльності на ринку праці як в Україні, так і за її межами. Найбільш затребувані на ринку праці молоді спеціалісти, які володіють навичками командної роботи. Це також є актуальним і у підготовці майбутніх педагогів, яка вимагає не тільки забезпечення високого рівня їх професійної компетентності, розвитку необхідних знань, умінь, навичок, а й формування комунікативних, організаційних, творчих якостей, вміння будувати взаємини з оточенням.

У сучасному освітньому процесі необхідна реалізація педагогічної взаємодії з урахуванням принципу фасилітації, що формує творчу особистість, здатну до співпраці, до розв'язання проблем. Реалізація принципу фасилітації у професійній підготовці дозволить майбутнім вчителям брати активну участь в освітньому процесі, виступати рівноправними учасниками, здатними приймати спільні рішення (Попова, & Цапко, 2020).

Це зумовлено тим, що команда виступає одним із головних елементів стратегії формування успішних ЗВО, що орієнтуються на різнобічний розвиток особистості, її здібностей і талантів, формування загальнолюдських цінностей, створення умов для якомога повнішої самореалізації педагога у професійній діяльності.

З огляду на це, важливим є розвиток у викладачів ЗВО знань, умінь і навичок командотворення, що сприятиме формуванню гармонійних стосунків між учасниками освітнього процесу, позитивної емоційної атмосфери в педагогічному колективі ЗВО, підвищенню рівня педагогічної майстерності й культури викладачів, їх успішній професійній діяльності та самореалізації.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Слід відзначити, що проблема командотворення стала предметом дослідження багатьох вчених. Сьогодні в педагогічній науці активно використовуються такі словосполучення, як «групова динаміка», «педагогічна команда», «командний дух колективу», «командний стиль», «робота в команді», «партнерська взаємодія».

Як свідчить проведений аналіз наукових праць, проблема командотворення, управління командою, навчання співпраці тощо, активно розроблялася дослідниками вже з другої половини ХХ ст. Зарубіжні автори (А. Брюс, Р. Вільсон, К. Конвей, Дж. Пепітоун, Е. Сканнел, Дж. Ньюстром, К. Чарні, Д. Харрінгтон-Макін та ін.) розглядають командну роботу як умову ефективного функціонування високопродуктивної організації. Зокрема, А. Брюс та Дж. Пепітоун визнають, що головне у командній роботі – мотивація членів команди.

У працях українських вчених описано теоретичний і практичний досвід формування команд у сучасних організаціях (В. Гайда, Л. Карамушка, М. Коваленко, О. Долженков, О. Сакалюк та ін.) та в умовах організації освітнього процесу (О. Аніщенко, О. Баніт, О. Башкір, А. Боярська-Хоменко, А. Денисенко, Т. Сергєєва та ін.). Чинники командотворення у студентському середовищі, роль лідера в організації діяльності команди досліджували такі науковці, як Т. Зінкевич-Євстїгнеєва, В. Горбунова, І. Драч, В. Кондратьєва, Л. Сергєєва, М. Хромей та ін.

Мета статті – проаналізувати досвід організації командної роботи у процесі викладання педагогічних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «командотворення» (англ. «teambuilding») витоками сягає 20-30-х рр. ХХ ст. та пояснюється, по-перше, як побудова ефективної команди, створення групи людей, які націлені на досягнення єдиного результату, працюють злагоджено, як єдиний організм; по-друге, як процес цілеспрямованого формування особливого способу взаємодії людей в організації, що дозволяє ефективно реалізувати її енергетичний, інтелектуальний і творчий потенціал (Прищак, 2016).

Погоджуємося з думкою сучасних дослідників, що команда – це група людей, які взаємодіють між собою, координуючи свою роботу для досягнення спільних цілей, доповнюючи і розвиваючи одне одного (Нестуля, Нестуля, & Кононець, 2018). Багато досліджень доводять, що зібрати групу висококваліфікованих людей разом недостатньо для того,

щоб зробити їхню командну роботу ефективною. Люди мають бути спроможні злагоджено працювати разом для того, щоб команда успішно могла досягти своєї мети. При цьому вся команда має бути достатньо гнучкою у спільній роботі, бути в змозі виконувати завдання через співпрацю та взаємозалежність, залишити за межами прагнення досягнення індивідуальних цілей (Сван, & Райсен, 2018).

Командна робота (*Teamwork*) уособлює цілеспрямовану спільну діяльність однодумців, які за правилами, виробленими спільно, вирішують спільну проблему на основі інтеграції знань із різних сфер (Аніщенко, 2016). Командотворення – одна з перспективних сучасних технологій, яка набула значного поширення у бізнес-сфері, але високі показники результативності дозволяють застосовувати технологію командотворення і в освітній практиці.

На основі аналізу педагогічної літератури (Аніщенко, 2016; Баніт, 2019; Башкір, 2022; Нестуля, 2018) зазначимо, що дослідники пропонують «командотворення» розглядати як організацію окремим викладачем чи освітнім закладом в цілому відповідних умов для формування у здобувачів вищої освіти навичок ефективної роботи в команді; можливості проявити індивідуальні особливості кожному члену команди та її лідеру; створення середовища, яке сприяє відкритості і довірі між всіма учасниками освітнього партнерства.

Для сучасного навчального процесу ЗВО характерною є групова взаємодія, яка науковцями (Аніщенко, 2016) розглядається як навчальна діяльність дорослих на основі їх єдності, що зокрема впливає на формування їх ціннісних орієнтацій на тлі посилення мотивації навчання та навчально-пізнавальної активності студентів, налагодження міжособистісних стосунків; підвищення персонального статусу кожного з членів групи тощо. Особливістю групової взаємодії визначають спільну цілеспрямовану діяльність членів групи, що полягає у виконанні певних функцій, як от: обмін інформацією, узгодження своїх дій з логікою процесу, дотримання визначених вимог. У процесі навчання, де перед кожним студентом стоїть завдання засвоїти знання, розподіл на невеликі, добре взаємодіючі в собі групи (команди), допомагає налагодити взаємовідносини.

Готуючись до проведення занять, викладач ЗВО має ретельно обмірковувати форми організації роботи, завдяки яким студенти можуть краще і легше засвоїти основний зміст теми, що вивчається, удосконалити свої вміння і навички, опанувати різноманітні види діяльності, завдяки чому підвищується їхня професійна компетентність, майстерність, відбувається формування професійної культури й професійно значущих якостей майбутнього фахівця та громадянина України. Викладачу також важливо розуміти, що при формуванні груп слід врахувати умови ефективності взаємодії студентів і результативності навчального процесу.

Критерієм ефективності такої співпраці має бути здатність групи успішно діяти для досягнення поставлених цілей. У свою чергу, підтримка стану взаємодії у груповій роботі забезпечує якісне засвоєння нових знань, активне формування професійних, соціальних умінь та навичок.

Зазначимо, що у середовищі ЗВО мають бути створені умови для формування особистісних якостей членів команди. Беззаперечно, що освітні технології у закладі вищої освіти переважно розраховані саме на групову взаємодію. До прикладу, під час практичних занять зі студентами Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди викладачами кафедри освітології та інноваційної педагогіки використовуються різноманітні активні та інтерактивні форми навчання: конференції, круглий стіл, мозковий штурм, «світове кафе», дебати, ділові та рольові ігри, case-study, елементи тренінгів. Враховуючи умови тривалого дистанційного навчання найбільш ефективно застосовуються онлайн-сервіси і цифрові платформи, що мають додаткові функції для організації середовища кооперативної взаємодії і спілкування водночас, візуалізації завдань і результатів творчо-пошукових робіт (Білик, Цапко, & Яллїна, 2023).

Вагому роль у здійсненні командотворення відіграють педагогічні дисципліни, під час вивчення яких увага звертається на розвиток навичок комунікативності, вміння виступати публічно, працювати в команді та ін. Так, у практиці проведення лекційних занять за моделлю «Перевернутого класу» теоретичний матеріал вивчається самостійно з використанням мережевих спільнот, що дозволяє звільнити аудиторний час на спільне вирішення проблем, співробітництво, взаємодію у групі. У якості прикладу можна навести теми з курсів «Загальної педагогіки» та «Провайдингу освітніх технологій»: «Безперервна освіта», «Основні інститути дозвіллевої сфери», «Виховна робота в школі». Студентами готуються фрагменти презентацій, виконуються практичні завдання, розбір конкретних ситуацій, ділові та рольові ігри (наприклад, проведення фрагментів уроків, виховних заходів із подальшим їх аналізом) тощо. У позааудиторну роботу пропонується створення закінченого елементу навчально-методичного комплексу, аналіз електронних освітніх ресурсів. Особливе місце в межах занять відводиться рефлексії за допомогою вправ «Незакінчені речення», «Карти вражень: групова робота», де образи та вправи спрямовані на згуртування учасників, командну взаємодію, групове генерування ідей.

Здобувачі освіти у межах вивчення модулю «Формування особистості в мультикультурному середовищі» за допомогою кейс-методики та квізів розглядають протилежні точки зору щодо ідеалу виховання, типів шкіл, альтернативних навчальних закладів, підходів до дисциплінуючого виховання в різні історичні періоди, визначають поняття моралі, патріотизму. За допомогою використання методу «мозкового штурму» під час командної роботи, студенти обґрунтовують власні позиції,

виконуючи завдання, наприклад, «Показати дитинство очима Середньовіччя», «Як вирішувалася проблема індивідуального підходу до дітей у педагогічній думці XVII ст.», «Як підтримували дисципліну на уроках в різні історичні періоди» тощо. У своїх підгрупах, студенти цитуючи першоджерела, мали змогу вислухати аргументи один одного та прийти до спільного рішення поставленої проблеми, враховуючи актуальність для сьогоднішнього (Білик, Кабанська, & Ялліна, 2023).

Під час проведення семінарських занять з елементами тренінгу за темами «Педагогічна майстерність» та «Педагогічне спілкування» у студентів відпрацьовуються певні вміння, такі як: встановлення та підтриманка контакту; оцінка емоційного стану партнерів; вироблення алгоритму дій виходу із конфліктних ситуацій; толерантного спілкування тощо. Крім того, вирішуються і загальні завдання, такі як згуртування колективу, вироблення умінь командної взаємодії. Дані методи найбільше максимально сприяють усвідомленню студентами своїх особистих здібностей, самопізнання, відпрацювання навичок ефективної командної роботи (Дзевницька, Цапко, & Солтис, 2023).

Під час підготовки проєктів (наприклад, «Успішний учитель – успішна держава», «Стресостійкість педагога», «Профілактика булінгу (цькування)»), створення програми саморозвитку майбутнього вчителя на основі педагогічної спадщини педагогів минулого тощо) дуже корисною виявляється технологія співробітництва, яка дозволяє всім учасникам проєкту повноцінно опрацювати та засвоїти навчальний матеріал, додаткову інформацію, а головне – навчитися працювати в команді. При цьому успіх команди залежить від внеску кожного, а також у спільному вирішенні поставленої перед групою проблеми.

У період введення військового стану зростає роль соціальної взаємодії у віртуальній групі. Виникає необхідність у створенні такої моделі командотворення, яку можна реалізувати в електронному освітньому середовищі. Проблему спільної мети ми вирішуємо за допомогою групових дискусій, кейсів і вправ. Якщо раніше вони використовувалися як окремі елементи на заняттях, то наразі ці методи стали ключовими в організації занять.

Під час вивчення теми «Спільне навчання учнів на уроці» студентам було запропоновано відповісти на питання «У чому переваги роботи в команді?», обравши та розподіливши запропоновані варіанти відповідей за принципом пріоритетні та другорядні. Переважна більшість опитаних студентів вважають, що є багато причин працювати в команді, зокрема: «працювати в команді – означає підтримувати один одного»; «команда може виконати більше роботи, ніж одна людина»; «команда дисциплінує», «формує почуття відповідальності» тощо.

Окрім того, у темах про спільне навчання та педагогіку партнерства студенти мали змогу ознайомитися з особливостями

організації кооперативного та колаборативного навчання, навести приклади, спробувати окремі технології спільного навчання, розробити груповий проект, обговорити питання тимбілдіngu, опрацювати діагностики згуртованості колективу, пропрацювати шляхи запобігання та профілактику булінгу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, командна робота є формою організації спільної діяльності її членів і виражається прагненням досягти високої результативності й ефективності взаємозалежної та взаємопов'язаної спільної діяльності на основі високого професіоналізму учасників команди, які поділяють командні цілі, цінності, власну відповідальність і взаємовідповідальність, мають установлені ролі, у межах яких вони виявляють особисті здібності.

Сьогодні ЗВО орієнтовані не тільки на передачу, розвиток професійних умінь та навичок, а також на формування універсальних компетенцій у здобувачів освіти. Тому у межах навчально-виховної роботи організують заходи, які спрямовані на командотворення. Це різні квести, квізи, хакатони, дебати, наукові конференції, зустрічі зі значущими особистостями, культурні заходи (походи до музеїв, скверів тощо) та багато інших видів активності, робота в рамках яких допомагає перетворити групу студентів у справжню команду, зі своїми внутрішніми цінностями та орієнтирами. Людина з таким умінням забезпечує собі успіх у діяльності, краще спілкується з колегами, і таким чином будує свою професійну кар'єру з найвищою результативністю.

Як *перспективний напрям подальших наукових досліджень* виокремлюємо вивчення методології Agile та можливості застосування в освітньому процесі ЗВО різних технологій (Kanban, Scrum, & Lean et al.), які можуть бути використані як окремо, так і в комплексі.

Список використаних джерел

- Аніщенко, О. (2016). Особистісний і професійний розвиток дорослих: використання потенціалу групи. *Особистісний розвиток дорослих у неперервній професійній освіті* [посібник] / авт. кол.: Аніщенко О.В., Баніт О.В., Василенко О.В. та ін. К.: ІПООД НАПН України, 5-67. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/709978/>
- Баніт, О.В. (2019). Командотворення як продуктивна педагогічна технологія. *Інноваційні трансформації в сучасній освіті: виклики, реалії, стратегії: збірник матеріалів Першого Всеукраїнського відкритого науково-практичного форуму (Київ–Одеса, 10-13 жовтня 2019 року)*. Одеса, 1, 62–64.
- Башкір, О.І., & Денисенко, А.О. (2022). Особливості командотворення в хореографічних колективах. *Теорія та методика навчання та виховання*, 52, 9-20.
- Білик, В.М., Кабанська, О.С., & Ялліна, В.Л. (2023). Технологічні аспекти викладання модуля «Освіта і виховання в мультикультурному

- середовищі» для розвитку у студентів лідерських якостей. *Теорія та методика навчання та виховання*, 54, 7-17. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2023.54.01>
- Білик, В.М., Цапко, А.М., & Ялліна, В.Л. (2023). Лідерство як складова soft skills у формуванні конкурентноспроможності здобувачів вищої педагогічної освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 91, 70-74. DOI: <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2023.91.12>
- Дзевницька, Л.С., Цапко, А.М., & Солтис, Н.В. (2023). Забезпечення розвитку soft skills у студентів вищих навчальних закладів: інноваційні стратегії та ролі освіти. *Перспективи та інновації науки*. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія, Серія «Медицина», 14 (32), 149–160. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14\(32\)-149-160](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14(32)-149-160)
- Нестуля, О.О., Нестуля, С.І., & Кононець, Н.В. (2018). Основи лідерства: електронний посібник для самостійної роботи студентів. Полтава: ПУЕТ, 241.
- Попова, О.В., & Цапко, А.М. (2020). Обґрунтування змісту етапів технології підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації у професійній діяльності. *Педагогічні науки*. 93. 117–122. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-93-17>
- Прищак, М.Д., & Лесько, О.Й. (2016). Психологія управління в організації : навчальний посібник. Вінниця, 150.
- Marasi, S. (2019). Team-building: Developing Teamwork Skills in College Students Using Experiential Activities in a Classroom Setting. *Organization Management Journal*, 16, 4, 324-337. DOI: <https://doi.org/10.1080/15416518.2019.1662761>
- McEwan, D., Ruissen, G., Eys, M., Zumbo, B., & Beauchamp, M. (2017). The Effectiveness of Teamwork Training on Teamwork Behaviors and Team Performance: A Systematic Review and Meta-Analysis of Controlled Interventions. *PLoS ONE*. 12(1): e0169604. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0169604>

References (translated and transliterated)

- Anishchenko, O. (2016). Osobystisnyi i profesiyni rozvytok doroslykh: vykorystannia potentsialu hrupy [Personal and professional development of adults: using the potential of the group]. *Osobystisnyi rozvytok doroslykh u neperervnii profesiinii osviti – Personal development of adults in continuing professional education: posibnyk / avt. kol.: Anishchenko O.V., Banit O.V., Vasylenko O.V. ta in. K.: IPOOD NAPN Ukrainy*, 5-67 [in Ukrainian].
- Banit, O.V. (2019). Komandoutvorennia yak produktyvna pedahohichna tekhnolohiia [Team building as a productive pedagogical technology]. *Innovatsiini transformatsii v suchasni osviti: vyklyky, realii, stratehii*: zbirnyk materialiv Pershoho Vseukrainskoho vidkrytoho naukovo-praktychnoho forumu (Kyiv–Odesa, 10-13 zhovtnia 2019 roku); [uporiad.-ukl. M.L. Rostoka; za zah. red. O.Ie. Stryzhaka, M.L. Rostoky, H.K. Barvitskoi, O.A. Blazhka, V.M. Kosyk]. Odesa: Instytut kompiuternykh system Odeskoho natsionalnoho politekhnichnoho universytetu, 1. 62–64 [in Ukrainian].

- Bashkir, O.I., & Denysenko, A.O. (2022). Osoblyvosti komandoutvorennia v khoreorafichnykh kolektyvakh [Features of team building in choreographic team]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*, 52, 9-20 [in Ukrainian].
- Bilyk, V.M., Kabans'ka, O.S., & Yallina, V.L. (2023) Tekhnolohichni aspekty vykladannia modulia «Osvita i vykhovannia v mul'tykul'turnomu seredovyschi» dia rozvytku u studentiv liders'kykh iakostej [Technological aspects of teaching «General pedagogics» (Module «Formation of personality in multicultural environment»)]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*, 54, 7-17 [in Ukrainian].
- Bilyk, V.M., Tsapko, A.M., & Yallina, V.L. (2023). Liderstvo iak skladova soft skills u formuvanni konkurentnospromozhnosti zdobuvachiv vyschoi pedahohichnoi osvity [Leadership as a component of soft skills in forming the competitiveness of higher pedagogical education students]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyschij i zahal'noosvitnij shkolakh*, 91, 70-74 [in Ukrainian].
- Dzevyts'ka, L.S., Tsapko, A.M., & Soltys, N.V. (2023). Zabezpechennia rozvytku soft skills u studentiv vyschykh navchal'nykh zakladiv: innovatsijni stratehii ta roli osvity [Ensuring the development of soft skills in students of higher educational institutions: innovative strategies and the role of education]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky. Seriya «Pedahohika», Seriya «Psykhohiia, Seriya «Medytsyna»*, 14 (32), 149–160 [in Ukrainian].
- Marasi, S. (2019). Team-building: Developing Teamwork Skills in College Students Using Experiential Activities in a Classroom Setting. *Organization Management Journal*, 16, 4, 324-337. DOI: <https://doi.org/10.1080/15416518.2019.1662761> [in English].
- McEwan, D., Ruissen, G., Eys, M., Zumbo, B., & Beauchamp, M. (2017). The Effectiveness of Teamwork Training on Teamwork Behaviors and Team Performance: A Systematic Review and Meta-Analysis of Controlled Interventions. *PLoS ONE* 12(1): e0169604. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0169604> [in English].
- Nestulia, O.O., Nestulia, S.I., & Kononets, N.V. (2018). Osnovy liderstva: elektronnyj posibnyk dia samostijnoi roboty studentiv [Fundamentals of leadership: an electronic manual for independent work of students]. Poltava: PUET, 241 [in Ukrainian].
- Popova, O.V., & Tsapko, A.M. (2020). Obgruntuvannia zmistu etapiv tekhnolohii pidhotovky majbutnikh uchyteliv do pedahohichnoi fasylytatsii u profesijnij diial'nosti [Justifying the technology stage content of preparing future teachers for pedagogical facilitation in their professional activity]. *Pedahohichni nauky*. 93. 117–122 [in Ukrainian].
- Pryschak, M.D., & Les'ko, O.J. (2016). *Psykhohiia upravlinnia v orhanizatsii* [Psychology of management in the organization]: navchal'nyj posibnyk. Vinnytsia, 150 [in Ukrainian].